

Павлик Надія

аспірант кафедри педагогіки

Житомирського державного університету

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО ОЧАМИ ДИТИНИ

Соціальне сирітство – відносно новий феномен життя українського соціуму. Серед основних причин збільшення кількості соціальних сиріт, крім традиційних (асоціальна поведінка батьків, поширення алкоголізму та наркоманії) з'явилися і нові, характерні для періоду активних реформ у суспільстві, а саме: інфляція, безробіття, економічна нестабільність, зростання злочинності, бідність, що так характерно для України на сучасному етапі її розвитку.

Соціальне сирітство – явище соціальне, обумовлене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до неповнолітньої дитини. Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних, та морально-психологічних причин лишилися сиротами при живих батьках.

Над проблемою наукового визначення категорії “соціальне сирітство” та шляхами розв'язання цієї проблеми в Україні на сучасному етапі її розвитку активно працюють С. Бадора, Л.С. Волинець, Н.М. Комарова, О.Г. Антонова-Турченко, І.Б. Іванова, І.В. Пеша, С.В. Кононенко, А.Г. Зінченко. Головною ознакою, за якою дитину відносять до цієї категорії є факт її перебування на вулиці більшу частину доби та відсутність у неї сукупності сприятливих умов для фізичного, духовного та інтелектуального розвитку. (Н.М. Комарова, А.Г. Зінченко, І.В. Пеша). При психологічному трактуванні категорії враховують суб'єктивні відчуття дитини, коли вона відчуває себе самотньою: соціальні сироти - це діти, яким не вистачає близького емоційного зв'язку з батьками, у взаємних стосунках переважає холод, байдужість, а іноді навіть ворожість (С. Бадора). Критерій віднесення до соціальних сиріт дитини на підставі того, що вона відчуває себе самотньою не є дуже переконливим, оскільки, по-перше, високі суб'єктивні почуття можуть бути неадекватними дійсності, в якій знаходиться дитина; по-друге, дитина дійсно самотня може не усвідомлювати свою ситуацію. З точки зору педагогіки визначальним при розумінні поняття соціального сирітства є виховний вплив середовища, в якому опиняються діти.

Неоднозначність стосується поняття “соціальне сирітство”, а тому охоплює воно різноманітні становища дітей, часто такі, які не можна ні з чим порівняти; збільшується кількість додаткових значень, таких як психологічне, емоційне, духовне, правове, тимчасове, вторинне,

удаване сирітство, безсімейність, в залежності від авторських поглядів на ці явища та різноманітних способів аналізу та критеріїв вирішення. Так, за визначенням ЮНІСЕФ (Дитячого фонду ООН) до соціальних сиріт ("дітей вулиці") належать:

- діти, які не спілкуються з власними родинами і живуть у тимчасових сховищах (закинутих будівлях тощо), або не мають взагалі постійного сховища і кожен день ночують будь-де; першочерговими потребами їх є фізіологічне виживання і пошук житла;
- діти, які підтримують контакт з сім'єю, але через бідність, перенаселеність, різні види експлуатації та зловживань по відношенню до них проводять більшу частину дня, а іноді і ночі на вулиці;
- діти – вихованці інтернатів та притулків, які через різні причини втекли з них і перебувають на вулиці.

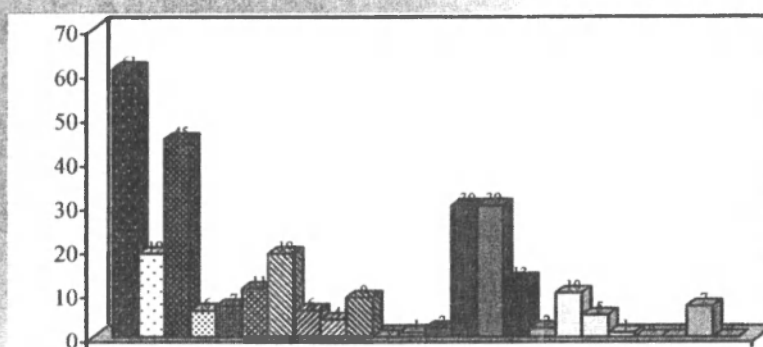
Виходячи з потреби вживання цього поняття і уточнення його сфери було проведена спроба з'ясувати зміст поняття у сфері, що його безпосередньо стосується. Адже явище безпритульності панує саме в дитячому оточенні, причому настільки близьке до нього, що при проведенні анкетування у одного хлопчика навіть виникло питання "А хто це вам таке про себе розкаже?"

Для проведення дослідження було складено асоціативний ряд ознак, характерних для бездоглядної дитини, серед них: живе на вулиці, без матері, ніхто про нього не піклується, блукає по вулиці, не має підтримки, голодний, не має близьких людей, батько-п'яниця, не ходить в школу, самотній, б'ють батьки, не вистачає ласки та тепла, просить милостиню, належить до групи ризику, сам собі заробляє на життя, сам вирішує свої проблеми, шукає пригод, має занедбаний, неохайний вигляд та інші, які умовно можна поділити на три групи: психологічні, соціальні, педагогічні чинники. Учасникам анкетування було запропоновано виконати 2 завдання: з переліку ознак виділити три, на їх думку найхарактерніші, які обов'язково притаманні безпритульній дитині; та дати власне тлумачення поняття "безпритульна дитина".

Результати анкетування виявилися наступними. Як видно з діаграми, пересічний підліток головною ознакою безпритульної дитини вважає її життя на вулиці (61% опитуваних), відсутність власного дому (30%), відсутність дорослого, який піклувався б про цю дитину (45%) і нестачу тепла і ласки (30%), що являє собою соціальне-психологічне бачення цього явища. Напевно, можна передбачити, що при опитуванні дорослого населення переважав би лише соціальний чинник, оскільки

психологічне відчуття комфорту та приналежності до сім'ї є дуже важливим у дитячому віці (рис. 1).

Живе на вулиці – 61%	Песиміст – 2%
Без матері-19%	Не має власного дому – 30%
Ніхто про нього не піклується – 45%	Не вистачає тепла і ласки – 30%
Блукає по вулиці – 6%	Просить милостиню 13 %
Не має підтримки – 7%	Належить до групи ризику – 2%
Голодний – 11%	Сам собі заробляє на життя – 10%
Не має близьких людей – 19%	Сам вирішує свої проблеми – 5%
Батько – п'яниця – 6%	Шукач пригод – 1%
Не ходить в школу – 4%	Агресивний, злий, зневірений – 0%
Одинокий – 9%	Незалежний – 0%
Нічим не цікавиться – 0%	Має занедбаний, неохайний вигляд – 7%
Б'ють батьки – 1%	Погано вчиться – 0%

характеристичні ознаки

■ живе на вулиці	□ без матері	■ ніхто про нього не піклується
□ блукає по вулиці	■ не має підтримки	■ голодний
■ не має близьких людей	■ батько-п'яниця	□ не ходить в школу
■ одинокий	□ нічим не цікавиться	■ б'ють батьки
■ песиміст	■ не має власного дому	■ йому не вистачає тепла і ласки
■ просить милостиню	■ належить до групи ризику	■ сам собі заробляє на життя
■ сам вирішує свої проблеми	■ шукач пригод	■ агресивний, злий, зневірений
■ незалежний	■ має занедбаний, неохайний вигляд	■ погано вчиться

Рис.1. Характеристичні ознаки категорії „соціальне сирітство”

Діти повністю заперечили необхідні, але зовсім не достатні ознаки безпритульності – погане навчання, відсутність інтересів, агресивність, зневіреність.

Не знайшли підтримки і “романтичні” тлумачення – незалежність, можливість, можливість пригод (“на свою голову” – як дописав один із опитуваних), хоча вчені не відкидають такої можливості: “Иногда к побегу из дома подростка толкает склонность к фантазии и стремление получить сильные впечатления.” [1]

2% дітей розуміють приналежність безпритульних дітей до групи ризику.[2]

5% і 10% опитуваних вважають за обов’язкове в такій ситуації вирішення власних проблем та заробіток на власне життя.

Загалом розуміння цього поняття підлітками є адекватним до стану його розвитку в сучасній українській науці. Серед специфічних, запропонованих самими дітьми характеристик безпритульної дитини є наступні: безпритульна дитина - це дитина, яка має таких друзів, як він сам; не має “нормальних” батьків; не має підтримки з боку влади; дитина, яка сама по собі; нікому не потрібна дитина; все життя мусить дбати про себе; не змогла вибрати правильний шлях у житті, або вибрала його не з своєї волі; дитина, яка не потрібна батькам. Ці визначення вражають своєю глибиною, правдивістю та безвихідністю. Адже що таке дитина, яка “сама по собі”? Це дитина, для якої практично неможливо самотужки побороти труднощі, які виникли в її житті, і які здатні в результаті привести до втрати нею соціальної значимості, духовності, моральної, біологічної гибелі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тетерский С.В. Введение в социальную работу: Учебное пособие. – М.: Академический Проект, 2001.
2. Технологии социальной работы: Учебник под общей редакцией проф. Е.И. Холостовой. – М.: ИНФРА-М, 2001.
3. Бадора Сільвія. Теорія і практика опікунства в Польщі. - Івано-Франківськ, 2000.